

UDK 811.163.6:070

Monika Kalin Golob

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

INTERPRETATIVNA FUNKCIJA KOT MERILO IZBIRE JEZIKOVNIH SREDSTEV V UVODNIKIH SLOVENSKEGA NARODA

V članku je s primerjalno analizo uvodnikov v nemškem in slovenskem dnevniku prikazano, kako so se do konca 19. stoletja razvile zvrstne posebnosti presojevalnih poročevalskih besedil. Nemško (in sploh tuje) časopisje je delovalo kot zgled, kaj naj časopis prinaša in kako to ubeseduje, tudi kot zgled, da se v besedilih s prevladujočo interpretativno funkcijo lahko pojavljajo aktualizirane besede in besedne zveze. Te pa so bile v slovenskih presojevalnih besedilih sprva prenesene iz slovenske literarne, pisemske in govorniške tradicije. Obravnavani slovenski uvodniki izkazujejo njihov razvoj k pestrejši izrabi aktualizmov, ki se odpirajo evropskemu kulturnemu okviru in razvijajočemu se svetu strok.

The comparative analysis of newspaper editorials in a German and Slovene daily illustrates the development of genre-specific features of interpretive newspaper reports by the end of the 19th century. German newspapers (and foreign newspapers in general) served as a model for the topics to be covered in the press and for the ways to express them. They also illustrated the fact that in texts with primarily interpretative function figuratively used words and phrases were possible. These were initially imported into interpretative texts from Slovene literary, epistolary, and oratorical traditions. The newspaper editorials discussed in this article show their progression towards a more variegated utilization of these words and phrases, which opened themselves to the European cultural framework and the developing world of technical fields.

1 Uvod

Živimo v svetu, katerega podobo je v preteklih 150 letih korenito spremenila industrializacija in znanstveno-tehnična revolucija. Vplivali sta ne le na človekovo delo, družbene odnose in vsakdanje življenje, ampak tudi na razvoj jezika. Za slovenski knjižni jezik, predvsem njegovo funkcijsko rast, je bilo 19. stoletje razvojno izjemno pomembno. Ob umetnostni funkcijski zvrsti so se v tem obdobju začele razvijati tudi druge. Zaradi potrebe po učbenikih v slovenskem jeziku se je razvijal slovenski strokovno-znanstveni jezik (prim. Orožen 1996) in do konca 19. stoletja z zavirljivo rastjo zapolnil izrazne vrzeli številnih naravoslovnih, družboslovnih in humanističnih področij. Nove družbene razmere, oblikovanje ideje o slovenskem narodu in politično osamosvajanje, pestrejša družbeno in družabno življenje so po številnih poskusih in zapletih slovenskemu knjižnemu jeziku odprli novo funkcijsko področje: po petih letih izhajanja je leta 1873 Slovenski narod postal prvi slovenski dnevnik in do konca stoletja sta se mu pridružila še dva, Slovenec in Edinost.

Oblikovanje besedil in njihovih (z)vrstnih značilnosti je odvisno od družbenih in sporočanjских potreb določenega obdobja, te potrebe pa nemalokrat spodbujajo jezikovni razvoj, prilagajanje jezika novim nalogam. Kot poudarja Schildt (nav. po Sommerfeldt 1997: 26), je v jezikoslovju res nepotrebno iskati vzroke za jezikovne

spremembe v sporočanjih potrebah kakega obdobja, če so spremembe formalne narave, če sledijo slovnični zgradbi. Kadar pa so vzroki za spremembe zrasli prav iz spremenjenih družbenih potreb, ki so vplivale na sporočanje okoliščine, jih moramo upoštevati kot temeljni dejavnik jezikovnega razvoja. V raziskavi o razvoju jezikovnih in stilnih prvin v prvih slovenskih dnevnikih (Kalin Golob 1998) je bila osrednja pozornost posvečena razčlembi *poročevalnih* besedil, tj. besedil, v katerih prevladuje informativna funkcija. Razpoznana in razčlenjena so bila jezikovna sredstva, ki jih je razvil slovenski knjižni jezik, ko je bil v drugi polovici 19. stoletja postavljen pred novo sporočanje nalogo: v razvijajočih se vesteh in poročilih seznanjati bralce slovenskega dnevnika s političnim, družbenim, gospodarskim in družabnim življenjem.

V omenjeni raziskavi sem med drugim želela ugotoviti, koliko so funkcij-skozvrstne značilnosti rasle iz osnov slovenskega knjižnega jezika, koliko pa se je v njih kazal vpliv žanrskih posebnosti razvitejše nemške publicistike in torej tudi poročevalstva. Nekateri vplivi so bili ugotovljeni s primerjalno analizo prvega slovenskega dnevnika Slovenski narod (1868/73–1945) in nemško pisanega Laibacher Zeitung (1778–1918). V Ljubljani izhajajoči Laibacher Zeitung je proti koncu stoletja izgubljal svoj vpliv (Amon 1988), politične razmere so mu bile vedno bolj nenaklonjene, jezikovno in stilistično se ni razvijal in proti koncu stoletja ga je Slovenski narod glede žanrskih in jezikovno-stilnih posebnosti poročevalnih besedil prehitel. Med razčlemba se je zato predvsem ob izpisih gradiva s konca 19. stoletja pojavljalo vprašanje, ali je primerjava sploh še relevantna. Prav zato sem ugotovljeno stanje primerjala še z münchenskim¹ dnevnikom Münchner Neueste Nachrichten (MNN).² Pregled vesti in poročil v MNN, in sicer zadnjih pet let 19. stoletja, je potrdil rezultate, ki so nastali s primerjavo poročevalnih besedil v Slovenskem narodu in Laibacher Zeitung. Razvitejše nemško poročevalstvo je delovalo kot zgled in konkurent. Ko je nemško časopisje v svojih začetkih kopičilo glagole na mestu sklicevalnih avtomatizmov, je tudi slovensko oblikovalo nove in nove, da bi dokazalo izrazne zmogljivosti slovenskega knjižnega jezika. Izjemno se je povečalo število abstraktnega besedišča, predvsem glagolov rekanja (*verba dicendi*), oblikovali so se novi (knjižni) skladenjski vzorci. Rasle so torej možnosti, zunanji, objektivni stilotvorni dejavniki so zaradi dnevnega izhajanja, torej naglice pri nastajanju

¹ Raziskavo je omogočila bavarska vlada, ki mi je v okviru bavarsko-slovenskega sodelovanja podelila polletno štipendijo za študijsko bivanje v Münchnu. Predstavnikom bavarske vlade, posebno dr. Hansu Mayerju, svetovalcu pri Bavarski deželni vladi, se za dodeljena sredstva, ki so mi omogočila študijsko in raziskovalno delo v bavarski prestolnici, iskreno zahvaljujem. Iskrena hvala tudi dr. Božidarju Voljču, ki je omogočil uresničitev sodelovanja na slovenski strani in mi potrpežljivo pomagal pri birokratskih zapletih.

² Začetki dnevnika MNN segajo v leto 1848, ko je izhajal pod naslovom Neueste Nachrichten aus dem Gebiete der Politik, leta 1887 ga je prevzel Julius Knorr, ga preimenoval v Münchner Neueste Nachrichten in preoblikoval v liberalni politični organ. Izhajal je do 28. februarja 1945. Tega leta ga je zamenjal še danes izhajajoči Süddeutsche Zeitung. (Holz 1972: 191) Danes je Münchner Neueste Nachrichten poimenovana vsakodnevna krajevna priloga v Süddeutsche Zeitung, v njej so objavljene novice, zadevajoče münchensko in bavarsko območje.

besedil, časovne stiske, ustalili le nekatere. Posebno vlogo pri nastajanju jezikovnih posebnosti poročevalnih besedil je imel tudi telegram, ki je vplival na besedilne, stavčne in besedne posebnosti nemških (Burger 1990: 8; Haß-Zumker 1998: 193) in slovenskih vesti (Kalin Golob 1998: 85–99). Varčevanje z besedami (načelo gospodarnosti) je vplivalo na izbiro najnujnejših besed, ki so se kasneje ustalile v vestiškem vzorcu, zaradi novega tehničnega pojava je v knjižnem jeziku nastala nova besedna družina (*telegram, telegrafirati, telegrafski*).³

Glede zvrstnih posebnosti slovenskih poročevalnih besedil lahko ugotovimo, da je stanje konec 19. stoletja povsem primerljivo⁴ z nemškimi besedili. Zaradi objektivnih stilotvornih dejavnikov so se v vesteh in poročilih razvijale tipične poročevalne posebnosti: oblikovali so se številni avtomatizmi in obrazci besedil. Postopoma so se v dnevnem časopisju začela stilno razlikovati poročevalna (kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju, naznanilo, poročilo) in presojevalna besedila (komentar, uvodnik, kolumen, članek). Prva so zaradi prevladujoče informativne funkcije začela izgubljati komentatorske prvine, vključevala pa so številne avtomatizme in nevtralno besedje. Druga so se postopoma osvobajala literarne in pisemske tradicije ter postajala prava časopisna besedila s prevladujočo interpretativno vlogo.

2 Presojevalna besedila

Ker sem se v raziskavi o razvoju slovenskih poročevalnih besedil (1998) le mestoma posvetila drugi vrsti poročevalskih besedil, tj. presojevalnim besedilom, sem želela analitično-sintetično in zgodovinskoprimerjalno ugotoviti, kako so se razvijala ta druga besedila in koliko je bil njihov razvoj samostojen glede na nemško časopisje, ki je imelo daljšo tradicijo.

Gradivo za raziskavo so bili uvodniki (politični komentarji) v Slovenskem narodu (SN) in Münchner Neueste Nachrichten (MNN) konec leta 1899 in 1900. Da bi bila primerjava natančna, sem se pri izboru besedil odločila za vsebinsko podobne članke. Razčlenila sem besedila, ki so bila v obeh dnevnikih posvečena istim temam: zunanji (vojna v Južni Afriki in vojna na Kitajskem) in notranji politiki (članki so navedeni v seznamu literature I).

---

³ Hkrati s slovanskimi sinonimi *brzjav, brzjaviti*.

⁴ Haß-Zumkerjeva je v svojem delu (1998: 150–194) prisla do presenetljivo podobnih zaključkov glede (sklicevalnih) avtomatizmov v nemškem časopisju. Obravnava namreč oblikovanje »tradicije formuliranja« v časopisnih vesteh od 17. do 20. stoletja. Del tega so tudi »formulacije«, ki so v v stilistiki slovenskega poročevalstva poimenovane *sklicevalni avtomatizmi*. Podobnost s slovenskimi je velika tako glede glagolov na mestu sklicevalnih avtomatizmov (seveda uporablja drugo terminologijo) kot tudi stavčnih zgradb. Njene ugotovitve potrjujejo mnenje (Kalin Golob 1998), da je razvitejši nemški tisk deloval kot zgled za slovensko poročevalstvo, da pa so objektivni stilotvorni dejavniki iz danih (in pomnoženih) možnosti v vsakem jeziku povzročili izbor najprimernejših sredstev za učinkovito (gospodarno, aktualno) poročanje, te jezikovne posebnosti tvorijo stilne značilnosti poročevalske podzvrsti znotraj slovenskega (nemškega) knjižnega jezika.

2.1 Aktualizacija

Poudarjeno je bilo, da je zgodovinskorazvojno v poročevalnih besedilih stilno najbolj opazno avtomatiziranje jezikovnih sredstev, torej razvoj avtomatizmov in obrazcev. Drugi pol stilistične napetosti poročevalskih besedil predstavljajo *aktualizmi* (Korošec 1998: 17–32). V sodobnosti je njihova raba mogoča le v drugi vrsti poročevalskih besedil, tj. v presojevalnih (avtorskih, interpretativnih) besedilih. Prek avtomatizmov avtor izraža svoje mnenje oz. jih zapiše le za popestritev presojevalnega besedila. *Aktualizacija* pomeni novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za dosego posebnega učinka (Korošec 1998: 17). Kar nastane z aktualizacijo, je *aktualizem*. Korošec (n. m.) poudarja, da aktualizacija v poročevalstvu ni zgolj formalni govorniški okrask (čeprav je tudi to):

Pomeni predvsem odmik od neposredne označbe predmeta govora, tako da z njo tvorec dejansko posega v spoznano in na novo poimenovano resničnost, s tem pa je aktualizacija sredstvo, s katerim tvorec išče pot k naslovniku, vzpostavlja stik z njegovim izkustvenim svetom, da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost. Zato spada razmerje avtomatizacija – aktualizacija v enako polarizacijsko razmerje kot navzočnost – nenavzočnosti tvorca v besedilu, hkrati pa tudi vključenost – ne vključenost naslovnika (aktualizacija ga vključuje, avtomatizacija pa ne).

V raziskavi (Kalin Golob 1998) sem se aktualizmov v prvih slovenskih dnevnikih dotaknila le nekajkrat: pri dopisih, katerih ena vrsta je kazala zasnove komentarja, pri rubriki Politični razgled, kjer se kažejo poteze političnega komentarja, in pri razvijajočih se naslovih. Aktualizme v teh besedilih lahko označimo kot metafore, primere in frazeologeme. Gre za ljudsko in knjižno metaforikō ter frazeologijo, kakršno najdemo tudi v takratnem slovenskem pripovedništvu. Tako na primer v dopisih beremo: *beli dim valil se je v kopicah v zrak, kakor kadar oblaki izza hriba* (SN 1884, 27. 6., 3; Dopisi). Poseben pojav, ki sem ga poimenovala aktualizacija sklicevalnega avtomatizma,⁵ je značilen za politične komentarje, npr. (Kalin Golob 1998: 211): *Laibacher Tagblatt joka, da ...; Italijanski časopisi pisarijo, da ...; Naši oficijozni na vsa usta zagotavljajo, da ...* Tudi v naslovih se že pojavljajo aktualizmi:

- naslovi z informativno-stališčno vlogo (n. d.: 257): obnovitev klišeja: *Ne gremo v Kanoso*; ljudski frazeologem *biti v škripcih*: *Milan v škripcih*

⁵ Aktualizacija sklicevalnega avtomatizma je pojav, pri katerem je namesto ustaljenega/avtomatiziranega glagola (*poročati, pisati ...*) uporabljen kakšen drug. Aktualizirani sklicevalni avtomatizem ima tako dvojno vlogo: običajno vlogo sklicevalnega avtomatizma (pisec sporoča, da navedena informacija ni njegova, da jo povzema po nekem drugem viru in zato ne jamči za njeno resničnost), hkrati pa z izbiro za to rabo neneutralnega glagola (*kričati, jokati*) negativno vrednoti informacijo, ki jo povzema. Avtorjeva prisotnost se torej kaže v hoteni izbiri vrednostno zaznamovanega in nepričakovanega glagola na mestu sklicevalnega avtomatizma: *Tagesblatt joka, da ...; Laibacherica kriči, da ...* Prvotna vloga sklicevalnega avtomatizma je pri tovrstni rabi potisnjena v ozadje, skorajda nepomembna.

Prvi aktualizmi v zameških slovenskih presojevalnih besedil kažejo torej dva vira, ljudskega in knjižnega, ter naslonitev na pisemsko in leposlovno tradicijo.

2.2 Uvodniki

Prvi slovenski dnevnik je od svojih začetkov na prvem mestu skorajda redno objavljali besedilo, ki je obravnavalo pomembno politično ali (redkeje) gospodarsko vprašanje. V prvih letih izhajanja so bila v Slovenskem narodu ta besedila pogosto posvečena t. i. »narodnemu vprašanju«, pisali so jih ali uredniki (med njimi so bili tudi, kot je znano, slovenski pisatelji), ali zunanji sodelavci, ki so poznali določeno tematiko, ali pa so vlogo uvodnikov opravljali »imenitni« govori slovenskih poslancev in drugih politično pomembnih mož. Na stilne značilnosti uvodnih besedil je vplivalo razvitejše slovensko leposlovje, kaže se njihova vpetost v takrat prevladujoči leposlovni stilistični vzorec (umetnostna funkcijska zvrst je bila le najrazvitejša ob porajajoči se strokovni⁶ in publicistični), in tradicija javnega govorništva. Postopoma se je slovensko časopisje odpiralo svetu, zato je SN začel obravnavati tudi politična in gospodarska vprašanja drugih držav. Razvitejša tradicija evropskega tiska je gotovo igrala pomembno vlogo pri uzaveščanju značilnosti uvodnikov. V 80. letih 19. stoletja je bila konvencija o tem, kaj naj »prinaša« uvodnik gotovo že utrjena, saj jo nazorno opisuje Janez Jesenko:

Dnevnik, pravim slovenski dnevnik, se nikakor ne more in ne sme odtegovati svoje prave nalogi ter mora sedaj pa sedaj v svojih uvodnih člankih obravnavati razna imenitna politična vprašanja, ki se motajo ali rešujejo pri raznih naobraženih evropskih in neevropskih narodih. Primerne in dobre uvodne članke spisovati za dnevnik pa je nekaj teže ko hruške peči. /.../ Temeljito in jedrnato, skratka, dobre uvodne članke pisati, je silno težavno. Njih spisovatelju je treba obširnih državoznanskih, zgodovinskih in statističnih vednostij, potem mora znati dobro pregledati in prav razumeti dejanske razmere javnega življenja /.../ potem lahko mirnega srca poprimemo za pero ter rojakom pojasnjujejo zamotana vprašanja sedanjega javnega življenja. (1884: 211, 214, 215)

Kot so postopoma iz vesti izginjale komentatorske prvine, se je (sicer počasneje) iz pisemske, leposlovne in govorniške tradicije izvijala in oblikovala tudi druga vrsta besedil, kar je privedlo do večje razlike med poročevalnimi in presojevalnimi besedili, v prvih ne sme biti razvidna avtorjeva prisotnost, v drugih se kaže tudi v izbiri jezikovnih sredstev.

3 Analiza izbranih uvodnikov v Slovenskem narodu

V sodobnem poročevalstvu presojevalna besedila »v iskanju stika z naslovniki gradijo na vplivanjskih, apelnih in vrednotilnih sporočanjih nalogah« (Korošec 1998: 12). V stilistiki poročevalstva je torej v ospredju funkcija, tj. status, ki ga podelimo jezikovnemu sredstvu v skladu z namenom sporočanja (Korošec: n. m.).

⁶ Kot ugotavlja Orožnova (1996: 269 in nasl.), prva učbeniška besedila prav tako kažejo leposlovno tradicijo.

Analizirani uvodniki v Slovenskem narodu glede na prevladujočo interpretativno funkcijo izkazujejo rabo jezikovnih sredstev, s katerim avtorji:

- apelirajo na naslovnika
- vrednotijo in
- vplivajo prek razumskih utemeljitev (logičnega utemeljevanja).

3.1 Apel na naslovnika je lahko neposreden ali posreden:

- najbolj neposredne so oblike eliptičnega velelnika, in sicer v naslovju: *Kitajsko Kitajcem!* in nato ponovljeno v besedilu: *Kitajsko – Kitajcem!* Pogoste so tudi povedi z želelnim *upati* v 1. os. množine: *Upajmo, da ...* ali *spomniti se: Spomnimo se, kako ...* V skladu s slovnično normo je bila pogostejša raba optativa, predvsem v 80. in 90. letih 19. stoletja, konec stoletja je redka: *Naj tudi ostali svet spozna, da ...*
- raba naklonskih izrazov in oblik: *nad tem mora strmeti ves svet; ne moremo zatajiti svoje vznemirjenosti; zakon mora biti veljaven za vsa kraljestva; in kdor sodi pravično, mora reči, da ta gibanja niso utemeljena; in lahko se reče; čuditi se temu naposled ni; mir se gotovo napravi;*
- nepreverjalne⁷ vprašalne povedi, ki se pojavljajo ob zaključku razlagalne enote, ta pogosto navaja vzroke za nastali položaj, zato je odgovor vedno samo-umeven: *Je to razumno?;*
- kot nekakšne posredne (prikrite) apele lahko obravnavamo trditve v dovršnem sedanjiku (v vlogi prihodnjika) ali prihodnjiku: *letos store to gotovo in še z večjo pozornostjo.*

3.2 Vrednotenje

Avtor vrednoti komentirani dogodek z leksemi, ki izrecno ocenjujejo povedano, ali njegovo vrednost izraža posredno prek sredstev, ki jih stilistika poročevalstva prišteva k aktualizmom.

3.2.1 Besede, ki izrecno vrednotijo povedano, so najpogosteje pridevniki kot levi ali desni prilastki: ponižno dovoljevanje nešteti milijonov za vojne namene; čudovito samozatajevanje;; slavna »pojasnila«; veleoficiozna »Wiener Abendpost«; silno sovraštvo; velikanjska nevolja; treba bo kolosalnih naporov; ošabna Velika Britanija; zbrana je lepa ruska armada; velikanska senzacija; komplikacije najusodnejega pomena

Oceno stopnjuje prislov pred pridevnikom ali več pridevnikov pred samostalniškim jedrom: neverjetno suhoparen okorno stiliziran ekspozice; nekam poetično pisana vladna izjava; še tako slovesno, zatrjevanje; povsem izredne, jako kritične razmere; brutalen, za kitajski narod in njega dinastijo skrajno žaljiv način; naravnost neznosen pritisk; prava pravcata delitev Kitajske.

Ob glagolih vrednotijo prislovi, npr. *nastopati nasilno in svojevolsko; kako površno in slabo je bil mož poučen*, ali pa izbrani glagoli s svojim pomenom, npr.

⁷ Sprejemamo ustrežnejše Koroščevo (1998: 250) poimenovanje namesto manj natančnega retorično oz. govorniško vprašanje.

usiljevati vero; je prišel osebno izzivat; dražiti javno mnenje, kar lahko stopnjujejo prislovi ob takem glagolu, npr. *žaliti z junkersko robotostjo*.

Kot je razvidno iz zgledov, gre najpogosteje za avtorjevo negativno oceno, nekajkrat pa za ironijo, npr. *Tako slavnih »pojasnil« o zunanji politiki pač še niso dobili avstrijski narodi*, kjer zveza *slavna pojasnila* pomeni ravno nasprotno, *neslavna*, nikakršna pojasnila, ironijo stopnjuje raba narekovajev, namreč, kar je že bilo povedano, sploh ne moremo imenovati pojasnila.

3.2.2 Stilistično najzanimivejši so aktualizmi. Prek njih avtor neizrecno vrednoti povedano.

V sodobnosti je popis aktualiziranih jezikovnih sredstev (Korošec 1998: 18–33) obsežnejši, za preteklost pa lahko ugotovimo, da prevladuje raba frazeologemov, metafor in primer. Seveda je treba omeniti, da ugotovljeno stanje gotovo ni natančno vsaj glede dveh vrst v sodobnem poročevalstvu pogostih aktualizmov, tj. glede arhaizmov in neologizmov. Ker je od izida obravnavanih besedil minilo sto let, bi bilo treba za analizo teh dveh skupin opraviti obsežno zgodovinskobesedoslovno raziskavo, ki bi pokazala, katera jezikovna sredstva so konec 19. stoletja bila časovno nezaznamovana in katera zaznamovana. Zanimivo bi bilo ugotoviti, kakšno vlogo so opravljali arhaizmi, vendar bi bilo težko ugotoviti, ali je šlo za hoteno stilno učinkovanje ali pa le za »popravljanje« slovenskega jezika glede na trenutno prevladujočo jeziko(slo)vno teorijo (po Toporišiču (1974: 14–15) t. i. *levstikovanje*). Neologizme je deloma raziskoval Breznik (1967), vendar ne glede na stil, ampak glede na razmerje med prevzetim in domačim besediščem.

- Frazeologemi (knjižni//ljudski): *železna pest; prizadeti smrtni udarec; narediti si prosto pot; odpreti vrata v Indijo; v tej luči pa zadobi tudi južnoafriška vojska naenkrat največjo, naravnost svetovno važnost; morala bi napeti vse moči; boj se je prenesel za kulise; babilonska zmešnjava; valjati se v prahu pred vsako vlado; grof Goluchowski igra danes v delegacijah tisto ulogo, kakor jo v parlamentu igra ... // Japonci niso voljni, iti za druge po kostanj v ogenj; ne pustiti se ujeti v angleške zanjke; pasti v roke zmagujočim Burom; ne more spraviti na noge nove armade; Angleška ji ne more do živega; niti ganiti se ne more; večina, v kateri bi Nemci zvonec nosili; ker v sedanji motni vodi najbolje ribarijo*
- Metafore: Učitelj je nekak suženj; Winkler je jahal tega konjička /da je vse imenoval uradna tajnost/ s tisto vztrajnostjo, kakor baron Hein ...; S strahom in trepetom obrača vsa Evropa svoje poglede tja na vzhod, koder se je dvignilo rumeno pleme proti belemu; Kitajsko pleme se koplje v krvi tistih, katere sovraži že od nekaj iz vse svoje duše; buknil je plamen ljudske nevolje; Kitajsko so tako rekoč pri živem telesu trgali; in oglasili so se tudi že Italijani ter zahtevali kos mesa iz kitajskega telesa; tujci, ki se vedno globlje zajedajo v kitajsko meso; da so pogledi vse Evrope z velikim zanimanjem obrnjeni na Kitajsko; Oblači se (naslov); korak, s katerim je nekako nasekano njeno svetovno gospodarstvo; preden bo angleški lev vkročen, rjul bode še tako, da se bo zemlja tresla; Goluchowski se ne zna niti za tistimi orakelskimi dvoumnostmi skrivati, kakor jih zna rabiti vsak starejši kancelist v njegovem ministrstvu;

– Primere:

- s primerjalnim veznikom *kakor*: Kakor uniči goreča lava vse, kar je živega, tako hoče ...; naznanilo je kakor bomba vplivalo v Londonu; vzeti pokrajine v najem, ali nekako tako, kakor si cestni ropar izposodi zlato uro;
  - z zvezo *biti podoben*: Kitajsko gibanje je podobno izbruhu kacega vulkana.
- Metonimije: pisava angleškega časopisja (mnenje, zapisano v časopisju); rumeno pleme, belo pleme (Kitajci – združene evropske sile); Peking (kitajska vlada);
- Perifraze (Korošec (1998: 18–19) jih obravnava kot odprave ponovitev, lahko so aktualizmi ali povsem nezaznamovani, npr. sinonimi k občnim imenom, sinonimni opisi, sobesedilni sinonimi ali nadpomenke.) Zgled iz uvodnika bi lahko obravnavali kot neaktualiziran, če zvezo razumemo kot sinonim za današnjo *prestolnico*, ker pa se je *prestoljnica* v tem času že uporabljala, lahko zvezi pripišemo aktualiziranost: Pekin⁸ – stolno mesto;

3.3 V tretjo skupino jezikovnih sredstev štejem vsa tista jezikovna sredstva, ki so jih avtorji uporabljali za interpretacijo dogodka ali stanja, vendar z njimi niso delovali na čustva bralcev, ampak na razum, vplivajo prek razumskih utemeljitev (logičnega utemeljevanja). Tako avtorji izmenoma uporabljajo sredstva prvih dveh skupin in logično argumentirajo s trditvami, splošno znanimi dejstvi ali celo navajajo trditve drugih časopisov. Za zgled si pogledjmo uvodnik *Kitajsko Kitajcem!* (SN, 20. 6. 1900), ki je poln metafor (prim. navedene izpise), izhajajočih iz podobnosti med državo (celoto naroda) in telesom (celota, kos mesa). Kot rdeča nit se od 5. odstavka nizajo podobe kot *trgati pri živem telesu; zahtevati kos mesa iz kitajskega telesa, zajedati se v kitajsko meso, razkosavati kitajsko državo*. Preostalo, vmesno besedilo pa je logično utemeljevanje vprašanja, zakaj so Kitajci začeli vojno, skratka, razumsko, s podatki utemeljeno razpravljanje o vzrokih in posledicah. Tako avtor navaja:

- zgodovinske podatke (Od leta 1838, ko je nastalo »prvo preganjanje kristjanov« na Kitajskem, je pritisk tujih elementov postal vedno večji. /.../ Rusija si je vzela velevažni vojni pristan Porth Arthur, Angleži so se polastili ravno tako važnega pristana Vaj haj-vaj, Nemčija je zasedla Kau-čau ...);
- časopisne vire: »Köln. Zeitung« pravi, da stoji pred Pekinom 120.000 mož kitajske vojske; »Novoje Vremja« pravi, da mora mej Rusijo in mej Kitajsko vladati razmerje kakor mej dobrimi sosedi;
- sodbe in trditve: Vojna se ni začela po predpisih mednarodnega prava.

Vse te povedi imajo vlogo argumentov, zaradi katerih lahko avtor posega v besedilo z lastnim stališčem, ocenjuje in interpretira dogodek ali stanje kot logično posledico navedenih vzrokov: Prav ker meja ni jasna, lahko nastanejo konflikti; Čuditi se temu naposled ni; Umevno je torej, da se je kitajski narod začel upirati tujim, njegovo domovino preplavljajočim elementom, umevno je, da je nastala revolucija, naperjena proti tujcem ...

Iz celotnega besedila je razvidno, da so avtorjeve simpatije na strani Kitajcev, zato so tudi te razumske, logične utemeljitve stvar izbora; avtor je navedel tiste

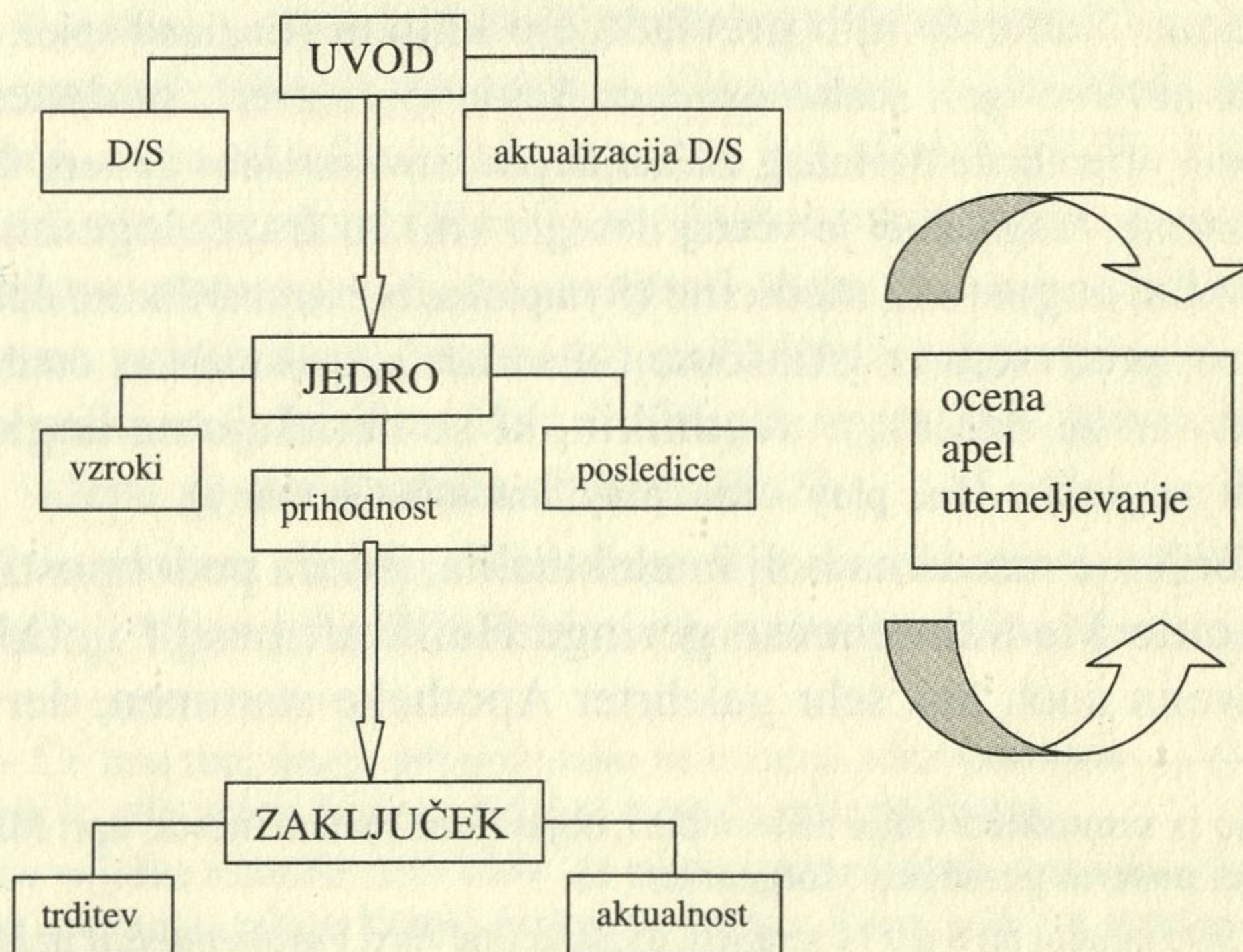
⁸ Ne gre za tipkarsko napako, res je današnji Peking takrat bil Pekin.

vzroke in iz njih izpeljal logične posledice tako, da jasno kažejo na upravičenost kitajskega ravnanja.

Z vsemi naštetimi sredstvi želi avtor vplivati na naslovnikovo mnenje, na spremembo tega mnenja, na njegova stališča, skratka, dogodek ali stanje ubeseduje tako, da prek ocenjevanja ter vplivanja na naslovnikova čustva in razum interpretira svoje razumevanje dogodka ali stanja, naslovnika želi prepričati o svoji resnici.

3.4 Presenetljivo ustaljena je tudi zgradba analiziranih uvodnikov v Slovenskem narodu. Uvod je ali ubeseditev aktualnega dogodka/stanja (D/S) kot krajše poročilo ali vest (V soboto smo dobili zopet novo ministrstvo.) ali njegova aktualizacija (Ko je grof Clary dobil nalogo, da spravi volka, kozo in zeljnato glavo čez deročo reko, se je lotil tega dela z veliko lahkomišelnostjo.) Jedro je zgrajeno tako, da avtor sprva komentira uvod, nato preide k iskanju vzrokov, iz njih izpelje posledice in predvideva morebitno nadaljevanje dogodkov. V zaključku izreče bodisi trditev, zahtevo (ako sklne državni zbor jezikovni zakon, mora ta biti veljaven za vsa kraljestva in za vse dežele naše državne polovice, nikakor ne samo za posamezne kronovine) ali ponovno poudari, kako pereč, pomemben in aktualen je obravnavani dogodek/stanje, kaj pomeni za prihodnost (V tej luči pa zadobi tudi južno afriška vojska nakrat največjo, naravnost svetovno važnost.) Grafično lahko zgradbo uvodnikov in funkcijo jezikovnih sredstev ponazorimo takole:

4 Primerjava z uvodniki v Münchner Neueste Nachrichten

Uvodna besedila v MNN so dveh vrst, in sicer besedila, ki smo jih v SN imenovali uvodniki ter imajo zaključeno klasično zgradbo z uvodom, jedrom in zaključkom, in besedila, ki so nekakšna mešanica uvodniškega komentarja ter nizanja in utemeljevanja časopisnih poročil oz. drugih virov, koncu oz. namesto njega so pogosto dodani telegrami, ki prispevajo k ažurnosti navedenega.

Za primerjalno analizo so bila upoštevana samo prva besedila, ki kažejo značilnosti žanra in so v nemškem časopisju poimenovana *Leitartikel*⁹ (uvodnik). Da bi bila primerjava kar najbolj natančna, so bila izbrana vsebinsko podobna besedila, nanašajoča se na isti dogodek ali stanje in v primerljivem časovnem obdobju (sicer ne do dneva natančno, ker je notranjepolitična problematika, danes bi rekli dnevna politika, včasih narekovala drugačno vsebino uvodnika). Petstolpčni MNN¹⁰ je v primerjavi s štiristolpčnim SN objavljaj daljše uvodnike (tudi črke so v MNN manjše in ožje, torej več besed). Če ugotovljeno stanje v SN primerjamo z MNN, lahko ugotovimo, da v se uvodnikih münchenskega dnevnika pojavljajo jezikovna sredstva, ki imajo enako kot v SN vlogo apeliranja, vrednotenja in logičnega utemeljevanja.

4.1 Glede jezikovnih sredstev, ki imajo vlogo apeliranja na naslovnika, ni bistvenih razlik, primerjalno se v razčlenjenih uvodnikih nemškega dnevnika pojavlja več retoričnih vprašanj.

4.2 Kot v SN tudi v MNN najpogosteje vrednotijo pridevniki v vlogi prilastkov, avtorji z njimi najpogosteje izražajo negativno oceno dogodka/stanja (barbarische Niedermetzelung, blutiges Ereigniß¹¹, blutiger Zusammenstoß, atemlose Spannung, vergewaltigende Nation, rümlichener Sieg).¹²

Največje razlike so opazne v skupini avtomatizmov. Medtem ko se v slovenskih uvodnikih ljudski frazeologemi pojavljajo vzporedno s knjižnimi, so v MNN prvi izjema. Namesto njih prevladujejo knjižni (England spielt ein gefährliches Spiel/Anglija igra nevarno igro; schlummerende Bestie/speča zver), še danes uporabljani poročevalski (die öffentliche Meinung zu beruhigen, etw. erreiche gestern den Höhepunkt/pomiriti javno mnenje, /dogajanje/ je včeraj doseglo vrh) in frazeologemi, preneseni iz strokovnega jezika, pogosto iz medicine (Symptome bemerkbarfinden/ opaziti simptome) ter citatne zveze, predvsem iz latinščine (»Exoriare aliquis meis ex ossibus ultor!«, vox populi, *modus vivendi* zu finden), v uvodnikih, ki se nanašajo na angleški politični položaj, pa tudi angleške (fair play – foul play; made in Germany).

Tudi metaforika je mestoma bolj intelektualna, iščoča podobnosti v svetu strok (Wenn die zweite Medizin ebenso geringe Heilkraft besitzt ...; Mit derartigen Rezepten ist, wenn auch aus sehr gelehrter Apotheke stammen, der innere Krise

⁹ Kar je razvidno iz samosklicevanja na besedilo, objavljeno na tem mestu, npr. MNN (3. 6. 1900): »In dem Leitartikel unseres gestrigen Morgenblatt ...«

¹⁰ MNN je leta 1900 izhajal na 8 do 11 straneh, dvakrat dnevno (*Vorabendblatt* in *Morgenblatt*), SN pa na 4 do 6, izjemoma več straneh (Priloga SN). Vendar razlika ni tako velika, kot se kaže na prvi pogled, MNN je namreč namenil poročevalskim besedilom in podlistkom štiri (sicer petstolpčne strani), preostali del je bil *General Anzeiger*, torej oglasnik z malimi oglasi in oglaševalskimi besedili, kar je gotovo prispevalo k neprimerljivo boljšemu gmotnemu položaju glede na SN. Prav zato je lahko MNN objavljaj tudi do 10-krat več telegramov in imel pregled nad več časopisi, na katere se je tudi skliceval.

¹¹ Zgledi so navedeni tako kot v izvorniku, čeprav so glede na sodobni nemški pravopis zapisani drugače.

¹² Slovensko: barbarski umor, krvavi dogodek, krvavi spopad, brezdišna napetost (pravzaprav pleonastično napeta napetost), posiljeni narod, slavna zmaga.

nicht beizukommen.).¹³ Izraba retoričnih figur je pestrejša, pogost je klimaks (mit dem Staat, den Schlag auf Schlag, Niederlage auf Niederlage, eine immer schwerer als die andere trifft ...), od tropov je ob metafori najpogostejša metonimija (Downing Street za *angleška vlada*: Wenn man in Downing Street könnte wie man gerne möchte ...), primere pa so zelo redke.

4.3 Glede zadnje skupine jezikovnih sredstev je mogoče reči, da tudi tu avtor niza tiste utemeljitve, ki vodijo argumente v njemu želeno smer, in se sklicuje na tiste vire, ki jih ali neposredno zavrne s protidokazi, ali take, ki njegovo trditev podkrepijo.

Najbolj nazoren primer je uvodnik, ki v obeh dnevnikih komentira govora nemškega cesarja Wilhelma II (SN 30. 7. 1900; MNN 8. 8. 1900). Sodeč po uvodniku v SN, je »obudil presenečenje in največjo ogorčenost po vsem kulturnem svetu, zakaj kar je govoril nemški cesar, to bije v obraz vsaki humaniteti«. Cesar naj bi nemške vojake pred odhodom na Kitajsko z govorom pozival »naj delajo, kakor so delali divji Huni za časa Atila«. Sledi avtorjevo iskanje vzrokov za take napotke, navidezno upravičevanje, ki pa je navedeno zato, da še stopnjuje kritiko, izraženo v drugem delu s protivnim veznikom *toda*.¹⁴ Sledi širitev problematike s komentarji »nemških političnih krogov«, nato zopet protivno priredje, ki s protiargumentom zavrne nemško interpretacijo, in sklep z vrednotenjem, izraženim z novo primero o Atili.¹⁵ Aktualizmi v nadaljnjem besedilu kritiko še stopnjujejo z izrabo v poročevalstvu pogostega aktualizma, ki ga Korošec (1987; 1998: 129) imenuje obnovitev vzorca. Obnovljen je del Prešernovega Krsta pri Savici (*ne boj, mesarsko klanje*) in izpeljan kot klimaks.¹⁶ Tu doseže vrednotenje svoj vrh, sledi nizanje utemeljitev te močne ocene z izrabo podatkov (zgodovina vojnih ujetnikov, ravnanje z njimi, nasproti temu pa necivilizirani cesarjev poziv, naj nikomur ne prizanašajo, čeprav so prav Nemci odgovorni za Kitajski odpor,¹⁷ podatki o nemški zasedbi Kiančana in drugih »provokacijah«). Konec je odprt v prihodnost, sklepa ga Atila, rdeča nit besedila.¹⁸

Uvodnik o govoru cesarja Wilhelma II v nemškem dnevniku, ki komentira njegov naslednji¹⁹ govor v Bielefeldu, s katerim je očitno poskušal popraviti vtis

¹³ Slovensko: Če ima tudi drugo zdravilo tako neznantno zdravilno moč ...; S takšnimi recepti, pa čeprav prihajajo iz zelo učene lekarne, krizi ni mogoče priti do živega.

¹⁴ »Zgodovina vojaške retorike sicer kaže, da se pri takih prilikah, kakoršno je imel nemški cesar v Bremerhavenu, navadno rabijo krepki izrazi in doneče fraze, toda ta zgodovina ne pozna že od razpada rimskega cesarstva ne jednega slučaja, da bi vojskovodja kakega nebarbarskega naroda tako govoril, kakor je sedaj nemški cesar.«

¹⁵ »Toda to prizadevanje se ne more smatrati resnim, zlasti ne, ker cesarjev govor popolnoma soglaša z njegovo poprejšnjo izjavo, da si bo za umor nemškega poslanika pridobil tako maščevanje, da svet kaj takega še ni videl. Kdo naj torej le količkaj upošteva prisiljeno komentiranje cesarjevega govora, zlasti če se uvažuje, da je cesar postavljaj zverinskega kralja Atilo za vzgled, ki je moril in pobijal kakor divja beštija!«

¹⁶ »To pa ni več poštena vojna, to ni več mesarski boj, to je umor en masse, to je mesarsko klanje.«

¹⁷ »Nemčija je največ kriva strašnih dogodkov na Kitajskem.«

¹⁸ »Nemčiji pa ostane vse čase sramota, da je hotela mej Kitajci posnemati – Atilo!«

prvega govora, je prava diplomatska mojstrovina. Ničesar natančnega ne izvemo o vsebini govora, o kontekstu, ampak predvsem o resnosti položaja, na katerega se je cesar odzval. Oceno položaja avtor ubeseduje s pridevniki kot v *težkih časih*, /cesar se popolnoma zaveda/ usodnega pomena svetovnozgodovinskega trenutka, /v katerem je pomembna/ neuklonljiva vztrajnost in junaška energija, navaja cesarjeve primerjave z zgodovinsko pomembnimi dejanji nemških voditeljev, na temelju katerih izpeljuje sklepe o izpolnjevanju dolžnosti do domovine, ki se zlijejo v patetičen zaključek, odprt v prihodnost.²⁰

V obeh uvodnikih gre torej za hoteno izbiro »dejstev, navedkov, podatkov« in njihovo vrednotenje in apeliranje na naslovnika s sredstvi prvih dveh skupin. Tudi zgradba uvodnikov v MNN je primerljiva in ponazorljiva z enako grafično podobo kot v SN.

5 Razvoj uvodnikov v SN

Kljub pripombi o večji intelektualnosti nemških metafor pa bi bili nenatančni, če ne bi poudarili, da obravnavani slovenski uvodniki izkazujejo razvoj k pestrejši izrabi aktualizmov, ki vedno redkeje kažejo leposlovne korenine slovenskih povesti in se odpirajo, rekli bi lahko, evropskemu kulturnemu okviru. Navedeni ljudski frazeologemi in primere so ostanek prve razvojne faze slovenskih presojevalnih besedil, ki je, kot rečeno, rasla iz prevladujočega leposlovnega stilističnega vzorca. Konec stoletja, pred stotimi leti torej, so v uvodnikih SN ljudski frazeologemi, ki bi danes delovali neporočevalsko, npr. *nositi zvonec*: ... upajo, da razpade desnica, in da pride nova večina na krmilo, večina, v kateri bi Nemci zvonec nosili, ker je navedena zveza zastarela,²¹ vedno redkejši. Tudi sodobno poročevalstvo uporablja ljudsko frazeologijo in že navedeni začetek uvodnika v SN 6. 12. 1899 bi lahko bil figurativni nastop v Delovi Temi dneva (prim. Korošec 1998: 239): Ko je grof Clary dobil nalogo, da spravi volka, kozo in zeljnato glavo čez deročo reko, se je lotil tega dela z veliko lahkomiselnostjo.

Analizirana besedila kažejo, da okoliščine, torej sami interpretirani dogodki, odločajo o primernosti izbranega aktualizma. Dogodek sam ponuja podobnost s kakim drugim²² področjem in nemalokrat vodi nemškega in slovenskega avtorja v isto smer.

¹⁹ MNN žal govora iz Bremerhavna ni komentiral, SN pa navaja, da so nemški časopisi na vse mogoče načine poskušali omiliti cesarjeve besede in skušali »na najobupnejše načine prevreči naravni smisel cesarjevih besed«.

²⁰ »Krönt dies Wollen und Sterben der Erfolg, den wir davon für die Wohlfahrt und Größe des deutschen Volkes erhoffen, so wird dem Kaiser Nachwelt einen Platz neben den Ahnene, die er zu seinem Vorbildern genommen hat, nicht streitig machen.« // Če bodo ta hotenja in stremljenja kronana z uspehom, ki si ga želimo za blaginjo in veličino nemškega ljudstva, zanamci cesarju ne bodo odrekli mesta ob prednikih, po katerih se je zgledoval.

²¹ Danes bi jo najbrž v poročevalstvu uporabili le v zelo ironičnem pomenu, kot zelo opazno stilno sredstvo, pred sto leti pa je bila gotovo enako opazna kot še danes pogosta *priti na krmilo*.

²² Ali kot sta metaforo s kognitivno teorijo utemeljila Lakoff in Johnson (1980; nav. po Baldauf 1997: 16): »The essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another.«

V razvoju aktualizmov v uvodnikih Slovenskega naroda torej ne vidim golega prevajanja iz nemških besedil, ampak delovanje človeškega mišljenja, ki išče podobnosti in povezuje različne svetove, v presojevalnih besedilih avtor z njimi slika prepričljivejše podobe in posredno, neizrecno vrednoti dogodke. Isti dogodek tako v obeh jezikih ponuja isto metaforo, nastanek česa novega je primerljiv z rojstvom (kar izkazuje tudi tretji, ekspresivni pomen samostalnika *rojstvo* v SSKJ), tako nemški in slovenski dnevnik istega dne (22. 1. 1900) v uvodniku interpretirata novo ministrstvo in rojstvo se je ponudilo obema uvodničarjema: SN – Še pred rojstvom novega ministrstva je bilo razglašeno, da tudi ta vlada ne bo absolutno definitivna ... MNN – Aus der Krise geboren, kam das Ministerium Wittek aus der Krise überhaupt nicht heraus. Oba uporabljata zvezo *pokazati barve*, in sicer politične. Izredne, vojne razmere vzbujajo strah, nanje se človek odziva z velikimi čustvi, tudi uvodniki v obeh časopisih so ob takem dogodku polnejši aktualizmov, nemalokrat uvodnika zapeljejo v patetiko. Zgledi iz SN so bili že navedeni, MNN komentira vojno na Kitajskem in v Južni Afriki takole:

najgloblje ogorčenje zaradi pekinškega krvoprelitja (*die tiefste Erbitterung über das Pekinger Blutbad*); krvava kazen (*blutige Strafgerichte*); iz krvave setve ne bi smela zrasti nova drevesa krvi (*aus dem blutigen Saat sollen nicht neue Blutströme entstehen*); postavljena bo zgradba miru (*ein Friedensbau aufgerichtet wird*); Z brezdišno napetostjo spremlja ves civiliziran svet krvavi boj ... (*Mit atemloser Spannung verfolgt die gesamte zivilisirte Welt den blutigen Kampf ...*); Železni kolos z glinenimi nogami je prispodoba starega testameta, ki jo sicer najraje uporablja neka druga velesila; sedaj je našla mnogo primernejšo rabo (*Der eherne Koloß mit den thönernen Füßen ist ein alttestamentliches Bild, das sonst mit Vorliebe von einer anderen Großmacht gebraucht wurde; es hat jetzt eine viel passendere Anwendung gefunden.*)

Nemško časopisje in sploh tuje časopisje je torej delovalo tako kot pri avtomatiziranih – kot zgled, da se v takih besedilih pač lahko pojavljajo zaznamovane besede in besedne zveze. Te pa so bile v slovenskih presojevalnih besedilih sprva tvorjene iz pisemske in slovenske literarne tradicije (Jurčič, pred njim Levstik, sta imela, preden je začel izhajati SN, napisane že najpomembnejše povesti, Jurčič tudi roman; v njih sta razvijala tako ljudsko kot knjižno metaforiko in frazeologijo) oziroma so bile del splošnocivilizacijskega vedenja in knjižne tradicije. Razvijajoči se strokovni jezik, nove tehnološke iznajdbe (telegraf, kasneje telefon) so manjšale svet in ga prinašale v slovenske dnevnike, uzaveščanje razlik med žanri je narekovalo izbiro jezikovnih sredstev. Seveda je v primerjavi z današnjimi žanri lahko ugotavljati razlike v jezikovnih in stilnih značilnostih, stoletni razvoj je v nemškem in slovenskem časopisju pustil nove tehnološke sledi, razširil obseg in žanrsko raznolikost. Ne nazadnje slovensko dnevno časopisje klasičnega uvodnika (žal) več nima. Nesmiselno bi bilo torej soditi o poročevalnih besedilih 19. stoletja s stališča besedil, ki so danes²³ del dnevnega tiska. Mnogo bolj utemeljena je

²³ Malce krivično je zato sklepanje Wolińske (1987: 171), ko v povzetku raziskave, namenjene jeziku poljskih časopisnih poročil, piše, da je poljski jezik v njih doživel sicer veliko sprememb (obravnavava predvsem besedišče, besedni red in tehnike prepričevanja), ki kažejo jasno modernizaci-

sočasna primerjava s tiskom v drugem jeziku, ta kaže, kakšno je bilo evropsko časopisje tistega časa, in kar danes, po 150 letih sprejemamo kot arhaizme, celo kot odvečne (pleonastične) informacije, je za takratnega naslovnika pomenilo običajno časopisno obveščanje in komentiranje. Kljub daljši tradiciji nemškega poročevalstva je slovenski dnevni tisk v 27 letih, torej od nastanka pa do konca 19. stoletja, izoblikoval temeljna poročevalna besedila obeh vrst, poročevalna in presojevalna. Podoba obeh obravnavanih dnevnikov, nemškega *Münchner Neueste Nachrichten* in Slovenskega naroda, je konec 19. stoletja presenetljivo podobna po oblikovni in jezikovni plati. Ustaljenost rubrik in izoblikovanje naslovov s prvimi podnaslovi, kar je omogočalo preglednejše branje, pa je v SN celo bolj dosledno kot v MNN, kjer prevladuje težnja po čim več informacijah, čeprav na račun preglednosti. Glede na sodobno stanje sta oba dnevnika precej drugačna, žanri so se izčistili in ustalili, vendar smemo zaradi ugotovljenih jezikovnih in stilnih posebnosti sklepati, da je nova sporočanjevska naloga povzročila razvoj jezikovno-stilnih posebnosti poročevalskih besedil in do konca stoletja razvila obe vrsti.

V 20. stoletje je tako slovenski dnevni tisk stopil z razmeroma uzaveščeno razliko med besedili dveh vrst – poročevalnimi in presojevalnimi. Uredništva oz. uredniki so v novem stoletju zamenjali dopisnike. Vendar tem ni bilo treba začeti od začetka, oba pola sta bila namreč že izoblikovana in so ju uredniki lahko iz osebnega stila razvijali v zvrstne posebnosti poročevalstva, seveda tudi z zgledovanjem na tuji tisk, ki je deloval kot vzorec, kaj naj časopis prinaša in kako to ubeseduje. Tega tujega vpliva v poročevalstvu ni mogoče izločiti ne za pretekle faze v razvoju niti za današnje poročevalstvo, saj je pridobivanje informacij samo po sebi povezano z iskanjem tujih virov, ki s formulacijo in izbiro jezikovnih sredstev hote ali nehote delujejo kot zgled.

LITERATURA

Analizirani uvodniki

a) *Münchner Neueste Nachrichten*

England an einem Wendepunkt seiner Geschichte. 19. 12. 1899.

Das neue österreichische Ministerium. 22. 1. 1900.

Die innere österreichische Politik und Graf Goluchowski. 9. 5. 1900

Die Gefahren des englischen Chauvinismus. 3. 6. 1900.

Die Wirren in China. 17. 6. 1900.

Die Vorgänge in China. 20. 6. 1900.

Eine wichtige Frage. 7. 7. 1900.

---

jo poročila, vendar ta »še vedno ostajajo zelo drugačna od sodobnih oblik«. Pomanjkljivost vidi predvsem v neizčiščenosti žanra, saj se »vrednotenje videza objektivnosti ni pojavilo vse do 20. stoletja«. Vsaj slovensko gradivo kaže, da so se vesti in poročila prav zaradi rastoče odgovornosti javnega sporočanja, torej večje objektivnosti, širili z avtomatizmi, ki so dajali prav videz objektivnosti. Izčiščevanje žanrov v 19. stoletju resda ni bilo končano, a prav razvoj dveh nasprotujočih si stilnih polov (avtomatizacija – aktualizacija) kaže postopno oblikovanje in izčiščevanje obeh vrst besedil.

Was nun? 18. 7. 1900.

Kaiser Wilhelm II. 8. 8. 1900.

b) *Slovenski narod*

Spravna pogajanja. 6. 12. 1899.

Oblači se. 10. 1. 1900.

Novo ministrstvo. 22. 1. 1900.

Zunanja politika. 22. 5. 1900.

Napačen nazor. 8. 6. 1900.

Kitajsko Kitajcem! 20. 6. 1900.

Vojna na Kitajskem. 9. 7. 1900.

Bojni klic nemškega cesarja. 30. 7. 1900.

NAVEDENA LITERATURA

- Smilja AMON, 1988: Nemško časopisje na Slovenskem. *Teorija in praksa* 9–10. 1329–1333.
- Christa BALDAUF, 1997: *Methapher und Kognition*. Grundlagen einer neuen Theorie der Alltagsmetapher. Frankfurt, Berlin, Bern: Peter Lang.
- Anton BREZNIK, 1967: O časnikarski slovenščini. *Življenje besed*. Ur. Jakob Šolar. Maribor.
- Harald BURGER, 1990/1989: *Sprache der Massenmedien*. Sammlung Götschen 2225. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Ulrike HAB-ZUMKER, 1998: »Wie glaubwürdige Nachrichten versichert haben«. Formulierungstraditionen in Zeitungsnachrichten des 17. bis 20. Jahrhunderts. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Bohuslav HAVRÁNEK, 1932: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ur. Bohuslav Havránek in Miloš Weingard. Praga: Melantrich A. S.
- K. A. HOLZ, 1972: Münchner Neueste Nachrichten (1848–1945). *Deutsche Zeitungen des 17.– 0. Jahrhunderts*. Pullach, Isartal: Heinz-Dietrich Fischer. 191.
- Janez JESENKO, 1884: *Časnikarstvo in naši časniki*. Spisal Stat nominis umbra. V Ljubljani.
- Monika KALIN GOLOB, 1998: *Jezikovno-stilni razvoj v slovenskih poročevalnih besedilih do začetka 20. stoletja*. Ljubljana. Doktorska disertacija.
- – 2000: Razvoj sklicevalnih avtomatizmov v prvem slovenskem dnevniku. *Slavistična revija*. 1–26.
- Tomo KOROŠEC, 1976: *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila*. Ljubljana. Doktorska disertacija.
- – 1987: Obnovitve v časopisnih naslovih. *Slavistična revija*. 147–160.
- – 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Martina OROŽEN, 1996: *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Karl-Ernst SOMMERFELDT, 1997: *Gestern so und heute anders*. Sprachliche Felder und Textsorten in der Presse. München: Iudicum Verlag.
- Jože TOPORIŠIČ, 1974: *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Založba Obzorja.
- Olga WOLIŃSKA, 1987: *Język XIX-wiecznych wiadomości prasowych*. Katowice: Uniwersytet Śląski.

SUMMARY

The article comparatively analyzes newspaper editorials in a German and Slovene daily and illustrates the development of genre-specific features of interpretive newspaper reports by the end of the 19th century. German newspapers (and foreign newspapers in general) served as a model for the topics to be covered in the press and for the ways to express them. They also illustrated the fact that in texts with primarily interpretative function figuratively used words and phrases were possible.

The analyzed editorials from *Slovenski narod*, in view of their predominantly interpretative function, show usage of language means with which authors make an appeal to the addressee, evaluate, and exert influence by reasoning (logical argumentation). Stylistically most interesting are figures of speech. By using them the author non-explicitly evaluates the stated. At present the inventory of figures of speech is more extensive, but in the past the most prevalent were idioms, metaphors, and similes. The comparison indicates that with respect to the choice of stylistic means German newspaper editorials are more variegated and their metaphors are based on comparison with the world of technical fields, particularly in the area of science.

Despite the remark that German metaphors are more intellectual, one should point out that the Slovene newspaper editorials being examined display a progression towards a more variegated utilization of figures of speech, which ever less frequently display literary origins adopted from Slovene short stories, and are increasingly open to the European cultural framework. Folk idioms and similes are remnants of the first phase of the Slovene interpretive texts, which grew from the predominant literary stylistic pattern.

The texts that were compared and analyzed show that the circumstances, i.e., the interpreted events themselves, decide the appropriateness of the chosen figure of speech. The event itself offers similarity with some other area and often leads German and Slovene authors in the same direction, hence the same event evokes the same metaphor in both languages.

Hence, the development of figures of speech in the editorials of *Slovenski narod* is not viewed as a mere translation of German texts, but rather as a product of the human thought process, searching for similarities and connecting different worlds. In interpretative texts the author paints more convincing pictures and indirectly, non-explicitly interprets events.

The Slovene daily press entered the 20th c. with a relatively well defined difference between two types of texts, i.e., reporting and interpretative. Editorial boards and editors changed reporters in the new century. However, they did not have to start from scratch, as both types of writing were already established. Editors were able to develop them further from their own style into genre-specific features of reporting. This was achieved by, among other things, following the example of the foreign press, which has always been a model for the topics to be included in the press and for the ways to express them. Foreign influence in reporting cannot be excluded for the previous phases nor for the contemporary reporting, as collecting information in itself requires examining foreign sources, which work as models with their wording and choice of language means.